

Асаналиев Т.А., Балтабаев А.И.

КЫЛМЫШ-ЖАЗА МЫЙЗАМЫНЫН ТАРАЛУУСУНДАГЫ ЭКСТЕРРИТОРИАЛДЫК АСПЕКТ

Асаналиев Т.А., Балтабаев А.И.

АСПЕКТ ЭКСТЕРРИТОРИАЛЬНОСТИ ПРИ РАСПРОСТРАНЕНИИ УГОЛОВНОГО ЗАКОНА

T.A. Asanaliyev, A.I. Baltabaev

THE ASPECT OF EXTRATERRITORIALITY IN THE DISSEMINATION OF THE CRIMINAL LAW

УДК: 343.01/231

Бул макалада экстерритория түшүнүгүнүн кылмыш-жаза мыйзамынын таралуусуна тийгизген таасири, анын эл аралык укуктагы орду жана азыркы мезгилдеги тенденциялары талдоого алынган.

Негизги сөздөр: экстерритория, дипломатиялык өкүлдөр, дипломатиялык иммунитет, конвенция.

В статье рассматриваются вопросы экстерритории, его влияние на распространение уголовного закона, его место в международном праве и тенденции в современных условиях.

Ключевые слова: экстерритория, дипломатические представители, дипломатический иммунитет, конвенция.

The article examines the issues of the extraterritorial impact of its influence on the dissemination of criminal law, place in international law, its trends in modern conditions.

Key words; exterritory, diplomatic representatives, diplomatic immunity, Convention.

Мыйзам тутумундагы мындай өзгөрүү «экстерриториалдык» (жерден сырткары) термини юридика илиминде XVIII кылымдын ортосунда пайда болгон жана кылмыш жасаган тараптын, кылмыш жасалган территорияга ээлик кылган мамлекеттин сот органдары тарабынан сот караштуулугунун жоктугу менен гана түшүндүрүлбөстөн, бир кыйла кеңири мазмунга ээ болгон [1, с. 154-155].

Экстерриториалдуулук укугуна ылайык чет өлкөлүк элчиликтердин имараттары, миссиялары жана башка дипломатиялык өкүлчүлүктөр, алардын транспорттук каражаттары, жана дагы белгилүү бир жактар, баарынан мурда чет мамлекеттин дипломатиялык өкүлдөрү, алардын аккредитация жүргүзгөн орду юридикалык жактан алар жүргөн мамлекеттин ичинде деп эмес, алар кызыкчылыгын коргогон мамлекеттин территориясында деп эсептелишкен. Мындан келип чыккандай алар жасаган кылмыштар, укук бузуулар алар келген мамлекеттин территориясында жасалды деп эсептелинип, кылмыш жасалган мамлекеттин соттук органдары тарабынан иликтенбестен, ошол элчиликте, же өкүлчүлүктү негиздеген мамлекет тарабынан иликтенген [2, с. 238].

Эл аралык укуктагы жана кылмыш-жазык укугундагы экстерриториалдуулуктун мындай кеңири мазмундагы түшүнүгү бара-бара өз маанисин жо-

готту жана чет элдик элчиликтердин мекемелеринде дипломатиялык иммунитетке ээ болбогон тараптар тарабынан жасалган кылмыштар, жалпы эрежеге ылайык, кылмыш жасалган мамлекеттин сотторунун юрисдикциясына кирген. Ал эми экстерриториалдуулук түшүнүгү эл аралык укуктан да, кылмыш-жазык укугунан да, дипломатиялык иммунитет же дипломатиялык кол тийбестик түшүнүгү аркылуу сүрүп чыгарылган.

Заманбап эл аралык укукта артыкчылык катары эле эсептелип, ал эми иммунитет – тышкы мамилелер мене иш алып барган чет өлкөлүк органдардын мүчөлөрүнө жана кызматкерлерине берилген тиешелүү мамлекеттин юрисдикциясын кабыл албаган өзгөчө укуктардын жыйындысы [3, с. 210].

Бул түшүнүктөрдүн мазмуну дагы бир канча жазык, жазык-процессуалдык, жарандык, жарандык-процессуалдык, административдик, конституциялык жана эл аралык укуктун маселелерин өз кучагына алат.

Бул макаланын алкагында чет элдик жарандардын жазык жоопкерчилигине байланышкан гана аспекттер каралат. Бул маселелер КРнын Кылмыш-жаза кодексинин 5-беренесинин 3-бөлүгүнүн негизинде гана чечилбестен, көрсөтүлгөн жазык-укуктук нормалардын негизин түзгөн, көптөгөн эл аралык укуктук акттар менен да чечилет [4].

Жазык иштериндеги юрисдикция боюнча иммунитетке ээ болгон чет мамлекеттик жарандарга тиешелүү жазык жоопкерчилигиндеги мындай артыкчылык, жалпы кабыл алынган, эл аралык укуктун нормаларына негизделгенине карабастан, белгилүү бир өзүнчөлүккө ээ жана майда-чүйдөсүнө чейин талдоону жана иликтөөнү талап кылат.

Мунун зарылдыгы жазык-укуктук адабияттарда мындай артыкчылыктын юридикалык табияты кээде так эмес берилип жана эл аралык укуктун нормаларындагы маселе боюнча берилген түшүнүктөн айырмалангандыгынан улам келип чыкты.

Мисалга алсак, «Аракеттеги жазык мыйзамынын иш-аракетинин территориалдык принцибинен келип чыккан экстерриториалдык принциби – Кылмыш-жаза кодекси менен бекитилген. Бирок, мындай мүнөздөмө эл аралык укуктун позициясынан алып

караганда бери эле дегенде жарым кылымга артта калган, а жазык мыйзамына бир канча ондогон жылдардан бери дал келбейт, анткени «экстерриториалдуулукка» көрсөтмө Кыргыз ССРинин Кылмыш-жаза кодексинен 1960-жылы эле алынып салынган: «Чет мамлекеттердин дипломатиялык өкүлдөрүнүн жана башка жарандарынын жазык жоопкерчилиги, аракеттеги мыйзамга жана эл аралык келишимдерге ылайык советтик сот тарабынан соттолбойт, Кыргыз ССРинин территориясында кылмыш жасаган болсо, дипломатиялык жол менен чечилет».

Бирок, мындай мүнөздөмө эл аралык укуктун позициясынан алып караганда бери эле дегенде жарым кылымга артта калган, жазык мыйзамына бир канча ондогон жылдардан бери дал келбейт, анткени «экстерриториалдуулукка» көрсөтмө Кыргыз ССРинин Кылмыш-жаза кодексинен 1960-жылы эле алынып салынган: «Чет мамлекеттердин дипломатиялык өкүлдөрүнүн жана башка жарандарынын жазык жоопкерчилиги, аракеттеги мыйзамга жана эл аралык келишимдерге ылайык советтик сот тарабынан соттолбойт, Кыргыз ССРинин территориясында кылмыш жасаган болсо, дипломатиялык жол менен чечилет».

Буларга – Бириккен Улуттар Уюмунун 1946-жылы кабыл алынган артыкчылыктар жана иммунитеттер жөнүндөгү Конвенция, консулдук мамилелешүүлөр жөнүндөгү Вен конвенциясы жана 1963-жылдагы факультативдик протокол, атайын миссиялар жөнүндөгү Конвенция жана анын 1969-жылдагы факультативдик протоколу, мамлекеттердин өкүлчүлүгү, алардын эл аралык уюмдар менен универсалдык мүнөздөгү мамилеси жөнүндөгү 1975-жылдагы Вена конвенциясы кирет. Ошондой эле кызматташуунун белгилүү бир тармагында аракеттенген, мамлекеттер аралык экономикалык уюмдардын укуктук статусу, артыкчылыктары жана иммунитеттери жөнүндөгү конвенция, жана дагы мамлекеттер ортосунда түзүлгөн, сода өкүлчүлүктөрүнүн укуктук статусу жөнүндөгү көп сандаган конвенциялар жана макулдашуулар кирет.

Булардын ичинен манилүүрөгү деп 1961-жылдагы дипломатиялык мамилелешүүлөр жөнүндөгү Вен конвенциясы эсептелет [5]. Бул укуктук актылар дипломатиялык иммунитетти пайдаланган тараптардын чөйрөсүн жана анын жазык-укуктук мазмунун аныктоодо негиз болуп берет.

1961-жылдагы Вен конвенциясына ылайык мамлекеттин жазык юрисдикциясында иммунитетке дип-

ломатиялык өкүлчүлүктүн башчысы же мүчөсү болгон «дипломатиялык агент» ээ болгон. Өкүлчүлүктүн башчылыгы өз кезегинде үч класска бөлүнгөн:

а) мамлекеттин башчысынын жана башка өзүнө тең рангдагы өкүлчүлүктөрдүн башчыларынын алдында аккредитацияланган элчилердин жана нунцилердин классы;

б) мамлекет башчысынын алдында аккредитацияланган элчи, өкүл жана интернунцилердин классы;

в) тышкы иштер министринин алдында аккредитацияланган, иштерге ишеним берилген өкүлдөр классы.

Дипломатиялык агенттин өздүгү кол тийбестикке ээ. Аны кандайдыр бир формадагы каммакка алууга же кармоого болбойт. Өз кызматтык милдетин аткарууда өздүк кол тийбестик укугу менен жана дагы дипломатиялык курьер пайдалана алат, аны дагы кармоого же камакка алууга болбойт.

Алар келген мамлекеттин жазык юрисдикциясы тарабынан артыкчылыкка жана иммунитетке дипломатиялык агенттин үй-бүлө мүчөлөрү да ээ болушат, эгер аларды жөнөткөн мамлекеттин жараны болушса.

Мындан келип чыккандай экстерритория түшүнүгү:

1. Маанилүү укуктук категория катары таанылат;

2. Экстерритория түшүнүгү кылмыш-жаза мыйзамын колдонууда чектөөлөрдү алып келет.

3. Экстерритория түшүнүгү бир гана улуттук мыйзам актысында эмес эл аралык укуктук акт катары таанылат.

Адабияттар:

1. Лист Ф. Международное право в систематическом изложении (перевод с нем.) - Юрьев (Дерпт), 1909. - С. 145-155.
2. Левин Д.Б. Чет мамлекеттин дипломатиялык өкүлдөрүнүн кол тийбестиги жөнүндө. - М., 1946. - С. 238-239.
3. Сатоу Э. Дипломатиялык практика боюнча колдонмо. - М.: ИМО, 1960. - С. 210-211.
4. Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жазык кодекси 1997-жылдын 1-октябры №68 мыйзамы менен кабыл алынган. 2017-жылдын 24-январындагы №10 Мыйзамына ылайык.
5. Ведомости Верховного Совета СССР. - 1964. - №18, - С. 221.

Рецензент: к.ю.н., доцент Бакирова Ш.М.